

ОБҐРУНТОВАНІСТЬ СУДОВОГО РІШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**SIGNIFICANCE OF A COURT DECISION IN CRIMINAL PROCEEDINGS**

Бзова Л.Г., асистент кафедри процесуального права

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У звичайних і найпоширеніших справах, які вирішуються судами, виникають конфлікти, спір вирішується шляхом вирішення одного або кількох із цих питань: щодо фактів та їх доказів, щодо тлумачення норм, які надходять або доводяться до розгляду. Аргументація судового рішення – це аргумент на користь вибору, причини, на яку посилається суддя, і з метою визнати такий вибір обґрунтованим або, принаймні, не виключити його як довільного чи необґрунтованого. Судова аргументація є важливим механізмом, який забезпечує дистанцію між судовою діяльністю та суб'єктивними поглядами судді. Проблема дослідження відповідає тій вазі, яку судді надають аргументам, пов'язаним із доказами у кримінальній сфері. Таким чином, пропонуються роздуми про діяльність судді та обов'язок мотивувати судові рішення у кримінальній сфері, в яких на доказовий аспект впливає презумпція невинності. У цьому сенсі наводяться міркування щодо доводів факту в обстановці кримінального правопорушення, а згодом і в контексті застосування вироку. Підсумовуючи, очевидно, що аргументація фактів у кримінальній сфері має бути осмислена свідомо, усунення потенційної нераціональності в обґрунтуванні судового рішення.

Відповідність судового рішення прагненням суспільства та загальним цілям права стає можливою завдяки тлумаченню та обґрунтованому застосуванню норм і правових принципів, а також загальних уявлень про право та мораль. Мотивація чи мотивування судового рішення, таким чином, є засобом, за допомогою якого легітимізується реалізація права суддею, і може вважатися тією частиною рішення, в якій суддя, вказуючи на фактори, що сприяли формуванню суддею його переконання, розкриває причини прийняття ним рішення. Принцип обґрунтованості судових рішень не обмежується лише визначенням того, яке правове положення «відповідає» факту, що мав місце.

Ключові слова: судова аргументація, обґрунтованість, судове рішення, мотивованість, кримінальний процес.

In ordinary and most common cases that are solved by the courts, there are conflicts, and the dispute is solved by solving one or more of these issues: regarding the facts and evidence, regarding the interpretation of norms that come or proceeded to consideration. The argument of a court decision is an argument in favor of choosing, the reason for which the judge refers to and in order to recognize such a choice justified or at least not exclude it as arbitrary or unreasonable. Trial argument is an important mechanism that provides a distance between judicial activities and subjective views of a judge. The problem of research corresponds to the weight, which judges provide arguments associated with evidence in the criminal sector. In this way, reflections on the activities of the judge and the duty to motivate court decisions in the criminal sector in which the presumption of innocence is influenced by the proven aspect. In this sense, considerations are given to the facts in the context of criminal procurement, and subsequently in the context of the use of a sentence. In conclusion, it is obvious that the argumentation of facts in the criminal sphere should be comprehended by consciously, eliminating potential irrationality in the substantiation of a court decision.

Compliance of the court decision to society and the general goals of law becomes possible due to interpretation and substantiated application of norms and legal principles, as well as general ideas about the right and morals. Motivation or motivation of a judicial decision thus is a means by which the rights of a judge legitimizes and may be considered part of a decision in which the judge indicating the factors that contributed to the formation of a judge of his conviction, reveals the reasons for his decision. The principle of validity of court decisions is not limited to the definition of what the legal provision "corresponds to" the fact that took place.

Key words: judicial argument, reasonableness, judicial decision, motivation, criminal process.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження обґрунтованості судових рішень пов'язана з викликами сучасного судового процесу, які вимагають нових підходів до побудови судового рішення. Для обґрунтування констатації доведених фактів використовуються доказові аргументи, а для обґрунтування вибору між можливими тлумаченнями норми – інтерпретаційні. Для такого обґрунтування інтерпретаційних рішень, вибору між можливими тлумаченнями норми на папері можна використовувати різноманітні аргументи, навіть у межах допустимих, але в юридичній практиці консолідується низка спеціальних аргументів, які вважаються особливо обґрунтованими. Це те, що раніше називали канонами тлумачення. Дослідження принципу обґрунтованості рішень судів неможливе без звернення до аналізу юридичної аргументації зокрема. Суть юридичної аргументації полягає у наведенні переконливих правових аргументів, доказів щодо правильності розв'язання спірного питання саме запропонованим шляхом, розуміння змісту певної норми, поширення її дії на конкретні відносини і розв'язання на її підставі конкретної життєвої ситуації. Аргументація є важливим компонентом юридичної практики.

Аналіз останніх досліджень. В Україні проблему судової аргументації у своїх працях досліджують Я.О. Берназюк, Т.І. Дудаш, В.І. Кістяник, С.В. Різник, М.Д. Савенко, М.В. Савчин, Т.М. Слінько та О.В. Щербанюк. Найбільш відповідним емпіричним дослідницьким матеріалом, що міститься у цій статті, є дослідження судової практики у разі розгляду кримінального провадження.

Метою статті є аналіз на основі судової практики ролі обґрунтованості судового рішення у кримінальному судочинстві.

Основний текст. Повсякденна роль судді полягає в інтерпретації закону, тому що старе бачення позитивізму, яке вимагало лише поваги до норм, створених законодавцем, відкинуто, щоб припустити більш динамічний (постпозитивістський) виступ, з огляду на нинішню реальність, надаючи пріоритет оціночному аспекту закону. Тож суддя, зіткнувшись із застосуванням норми, яка не досягає справедливої мети, навіть за адекватності фактичної ситуації передумовам юридичних формулювань повинен використовувати інший шлях для досягнення справедливого рішення. Принцип обґрунтованості судових рішень у рамках демократичної правової держави є не лише справедливою гарантією, контролем людей за судовими рішеннями, а й процесуальною гарантією, яка забезпечує достатню прозорість у здійсненні правосуддя.

Аргументація у судовому рішенні вимагає системи, яка дозволяє вирішувати справу відповідно до прецедентів справи та її розвитку. Виходячи з дедуктивної логіки суддів та їх мотивації для прийняття рішень, необхідно провести оцінку, щоб визначити, чи відповідає цей аргумент технічним характеристикам, необхідним для встановлення судового рішення. У правовому полі встановлення логіки може викликати збентеження, оскільки це поставить під сумнів істинність чи хибність правових інститутів, які є просто наслідком людської взаємодії, але не самої логіки.

Існує різниця між обґрунтуванням аргументу й обґрунтуванням судового рішення, зокрема: факт застосування

норм, які тлумачаться суддею, є основою, а мотивування рішення – це надання легітимності та розуміння ухваленого судового рішення. У зв'язку з цим пропонується виділяти обґрунтовані та вмотивовані судові рішення.

За словами П. Піменти, обґрунтованість можна спостерігати за двома теоретичними моделями: «Перш за все, обґрунтованість розглядається як синонім існування норми. Сказати, що норма є чинною, означає підтвердити, що вона належить до певної правової системи. Дійсним стандартом є той, що вироблений компетентним органом відповідно до процедури, передбаченої законом. Отже, у цій позиції обґрунтованість є суттєві норми, не враховуючи змісту правової норми у разі її аналізу. Інший спосіб розглянути проблему – зрозуміти дійсність як предикат, як атрибут правової норми. Отже, йдеться про відповідність норми правовій системі, саме тому в такій моделі в межах правового світу площину дійсності та існування розділяють. Отже, обґрунтованість розглядається як якість, як щось, що додається до об'єкта – юридична норма, а не як його власна суть» [1].

Приймаючи рішення, суддя робить вибір і потребує аргументів на його підтвердження. Аргументи повинні: а) допускати виправний контроль за рішенням як з боку вищих судових органів, так і з боку власних адресатів, оскільки довести помилковість рішення можна лише знаючи причини, з яких воно було винесене; б) спонукати до переконання адресата або адресатів у правилі, що застосовується в конкретному випадку; в) гарантувати правильність процесу прийняття рішення, перешкоджаючи будь-яким свавільним або частковим діям судді, оскільки належним чином проаналізовані аргументи показують стійкість такого вибору.

Прийняття рішень – це процес, за допомогою якого вибирається лише одна з багатьох альтернатив для дій, які мають бути здійснені. Це має відбуватися раціонально. Серед різноманітних методів, які використовуються для раціонального вибору альтернатив, виділяється логічна аргументація, засіб гарантування того, що міркування судді відбувається правильно, щоб встановити істинне або принаймні правдоподібне знання. Слід мати на увазі «те, що розуміння в галузі права відбувається через аргументацію» [2]. Судді та суди зобов'язані аргументувати своє рішення, щоб воно не було наслідком випадковості, свавілля чи чистої примхи, а радше вдумливого розгляду аргументів на користь того чи іншого.

На нашу думку, аналіз аргументів у разі здійснення кримінального судочинства можна проаналізувати під час розгляду рішень суду апеляційної інстанції. Так, колегія суддів судової палати в кримінальних справах Тернопільського апеляційного суду під час розгляду кримінального провадження за апеляційними скаргами прокурора у кримінальному провадженні Чортківської окружної прокуратури О.О. Гринюка та потерпілого ОСОБА_2 на вироку Чортківського районного суду Тернопільської області від 25 червня 2021 року, яким ОСОБА_1 визнано невинуватим у пред'явленому обвинуваченні за ч. 2 ст. 286 КК України та виправдано за недоведеністю вини [3]. Виправдовуючи обвинуваченого, суд першої інстанції виходив з того, що висунуте йому обвинувачення не доведено у судовому засіданні стороною обвинувачення поза розумним сумнівом у розумінні практики Європейського суду з прав людини, а всі припущення та сумніви стосовно доведеності вини обвинуваченого суд тлумачить на його користь. Прокурор вказував, що висновок суду в частині невідповідності обвинувального акта вимогам КПК України, стверджуючи, що обвинувальний акт у цьому кримінальному провадженні відповідає вимогам ст. 291 КПК України та містить усі необхідні відомості, визначені вказаною правовою нормою.

Обґрунтовуючи свій висновок щодо відсутності в діях ОСОБА_1 складу кримінального правопорушення, перед-

баченого ч. 2 ст. 286 КК України, суд першої інстанції мотивував його тим, що здобуті у судовому засіданні докази не підтверджують оголошеного ОСОБА_1 обвинувачення поза розумним сумнівом. При цьому суд встановив, що висновки судової транспортно-трасологічної експертизи № 360/16-22 від 18.07.2016 року та судової автотехнічної експертизи № 692/16-22 від 27.09.2016 року, виконані експертом Тернопільського відділення КНДІСЕ Б.В. Ломакінім, якими прокурор обґрунтовував доведеність вини обвинуваченого, є суперечливими і не відповідають встановленим обставинам справи. Такі мотиви прийнятого рішення суд навів, виходячи з показань свідка ОСОБА_3, який брав участь в огляді місця події ДТП 11.05.2016 року як спеціаліст, і який під час допиту у суді ствердив показав, що саме водій мотоцикла порушив вимоги Правил дорожнього руху України і поставив під сумнів висновок експерта ОСОБА_8 як такий, що не повністю відповідає обставинам ДТП та реальній дорожній обстановці.

Таким чином, суд дійшов висновку, що протиріччя, розбіжності та сумніви, які виявлено під час розгляду вказаного кримінального провадження, усунуто не було, а тому такі сумніви щодо доведеності вини особи слід тлумачити на її користь.

Відповідно до п. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду від 18 грудня 2009 року: «Обґрунтованим визнається рішення, ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених доказами, які були досліджені у судовому засіданні і які відповідають вимогам закону про їх належність і допустимість, або обставин, що не підлягають доказуванню, а також якщо рішення містить вичерпні висновки суду, що відповідають установленим на підставі достовірних доказів обставинам, які мають значення для вирішення справи» [4].

У Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень, серед іншого, звертається увага на те, що «всі судові рішення повинні бути обґрунтованими; у викладі підстав для прийняття рішення необхідно дати відповідь на аргументи сторін і доречні доводи, здатні вплинути на вирішення спору; виклад підстав для прийняття рішення не повинен неодмінно бути довгим, оскільки необхідно знайти належний баланс між стислістю та правильним розумінням ухваленого рішення; обов'язок суддів наводити підстави для своїх рішень не означає необхідності відповідати на кожен аргумент заявника на підтримку кожної підстави захисту; обсяг цього обов'язку суду може змінюватися залежно від характеру рішення» [5].

У вирокі Львівського апеляційного суду від 2 грудня суд наголошує, що суд першої інстанції, мотивуючи прийняте рішення одними і тими ж обставинами, обґрунтував як призначення покарання, так і звільнення від його відбування з випробуванням. При цьому у вирокі судом не зазначено, які саме дані слугували підставами для висновку про те, що виправлення обвинувачених та запобігання вчиненню ними злочинів можливе без відбування покарання. Водночас суд залишив поза увагою та не надав відповідної оцінки даним про ступінь тяжкості злочину, особу винного та інших обставинах справи [6]. Як обставину, що врахована судом у разі призначення покарання обвинуваченим та звільненні від його відбування, у вирокі зазначено відсутність претензій у потерпілого. Водночас позиція потерпілого щодо визначення винному виду та розміру покарання й можливість звільнення від його відбування є не процесуальною вимогою, а думкою потерпілого, яка може бути врахована у сукупності з іншими обставинами, однак не обмежує суд у реалізації своїх дискреційних повноважень. Тому думка потерпілого може враховуватися судом у призначенні покарання, однак не є вирішальною [7]. Суд врахував шире каяття як обставину, що пом'якшує покарання обвинуваченим.

Водночас щирим каяттям визнається, окрім визнання особою факту вчинення злочину, ще й дійсне, відверте, а не уявне визнання своєї провини у вчиненні певного злочину, щирий жаль з приводу цього та осуд своєї поведінки, що насамперед повинно виражатися в намаганні особи відшкодувати завдані злочином збитки, бажанні виправити наслідки вчиненого.

Судом допущено неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність, а саме ст. 75 КК України, застосування якої є допустимим тоді, коли висновок про виправлення обвинуваченого без відбування покарання зроблений виходячи з об'єктивних даних про тяжкість кримінального правопорушення, особу винного та інші обставини справи та не суперечить їм; вирок ухвалений з істотними порушеннями вимог кримінального процесуального закону, оскільки належні і достатні мотиви та підстави застосування ст. 75 КК України не наведені, а покарання, призначене із застосуванням положень цієї статті, є таким, що не відпові-

дає ступеню тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинувачених через м'якість. Колегія суддів вважає, що вирок суду в частині призначення покарання ОСОБА_1 та ОСОБА_2 за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 186 КК України, підлягає скасуванню через неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність і невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особам обвинувачених.

Таким чином, проведений аналіз обґрунтованості рішень суду у разі розгляду кримінального провадження має досить вагоме значення для прийняття справедливого та обґрунтованого рішення. Ситуації прийняття рішень, які вимагають більш технічно опрацьованих юридичних аргументів, усе частіше трапляються в юридичних реаліях, відзначених наявністю Конституцій, наділених зазначеними характеристиками і, отже, підкреслюється незамінність аргументативного підходу до аналізу певного правового явища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Pimenta Paulo Roberto Lyrio. Normas de competência e o controle de validade da norma impositiva tributária. *Segurança jurídica na tributação e Estado de Direito*, p. 840.
2. Camargo Margarida Maria Lacombe. *Heremênutica e Argumentação: Uma Contribuição ao Estudo do Direito*. 3 ed. Rio de Janeiro: *Renovar*, 2003. p. 255.
3. Вирок Тернопільського апеляційного суду від 30 грудня 2021 р. Справа № 608/1648/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102333723> (дата звернення: 05.01.2022).
4. Постанова Пленуму Верховного Суду «Про судові рішення у цивільній справі» від 18 грудня 2009 року № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09#Text> (дата звернення: 05.01.2022).
5. Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf (дата звернення: 08.01.2022).
6. Вирок Львівського апеляційного суду від 02 грудня 2021 року. Справа № 466/10380/19. Провадження № 11-кп/811/683/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101576493> (дата звернення: 07.01.2022).
7. Постанова Кримінального касаційного суду у складі Верховного Суду від 02.10.2018 року у справі № 752/8309/16-к. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_02_10_2018_roku_u_spravi_752_8309_16_k/ (дата звернення: 09.01.2022).